

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

FORMATION OF LEARNING MOTIVATION IN LEARNER-CENTERED APPROACH TO STUDYING A FOREIGN LANGUAGE BY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS STUDENTS

Стаття присвячена актуальній психолого-педагогічній проблемі – мотивації навчання студентів, зокрема мотивації до вивчення іноземної мови. Розглядається аналіз досліджень і публікацій різних вчених, проблеми відсутності мотивації в студентів, види й техніки мотивів, а також подані поради щодо підвищення мотивації в студентів завдяки особистісно орієнтованому підходу до вивчення іноземної мови в закладах вищої освіти.

Аналіз досліджуваного матеріалу, з'ясування та систематизування шляхів процесу формування навчальної мотивації за особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови в студентів засвідчують, що за останні роки значення іноземної мови як навчальної дисципліни неабияк зросло. І це закономірно, адже якість сучасної освіти визначається не тільки обсягом отриманих знань, а й фактично вимагає знання іноземної мови, які активізують здатності студентів до постійного оновлення інформаційного діалогу із соціально-навколишнім середовищем.

У статті підкреслюється важливість, з одного боку, з метою запобігання зниження інтересу до вивчення іноземних мов необхідність підтримувати мотиви, насамперед внутрішні, а з іншого боку, організації навчальної діяльності, яка максимально сприяла б розкриттю зовнішнього мотиваційного потенціалу особистості студента для подальшого формування мотивації за допомогою особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови. Наявність відповідних мотивів дає змогу майстерно налагодити процес мотивації та керувати ним, знаючи причини мотиваційної кризи студентів і способи підвищення мотивації, окреслити пізнавальну активність молоді, прагнення до самовдосконалення, бажання самостійно опанувати знання, вміння та навички тощо, використовуючи установки й дії, що впливають на мотиваційну сферу.

Проаналізовано загальні тенденції та відмінності особистісно орієнтованої мотивації студентів до вивчення іноземної мови. Доведено, що особистісно орієнтована мотивація студентів характеризується взаємозв'язком з орієнтаціями змісту життя та із соціально-психологічними установками особистості.

Ключові слова: мотивація, зовнішні й внутрішні мотиви в навчанні, особистісно орієнтований підхід, вивчення іноземної мови, студенти закладів вищої освіти.

The article is devoted to an actual psychological and pedagogical problem – students' motivation, in particular, the motivation to learn a foreign language. The analysis of researches and publications of various scientists, problems of lack of students' motivation, types and techniques of motives, and the given suggestions on increase of students' motivation due to the learner-centered approach to foreign language studying in higher education institutions are considered.

Analysis of the researched material, clarification and systematization of the ways of formation of educational motivation due to the learner-centered approach to learning a foreign language by students, show that in recent years, the importance of a foreign language as a discipline has grown significantly. And this is natural because the quality of modern education is determined not only by the amount of knowledge acquired but also actually require knowledge of a foreign language, which activates the ability of students to update constantly the information dialogue with the social environment.

The article emphasizes the importance, on the one hand, the necessity to maintain motives, especially intrinsic in order to prevent the decline of interest in learning foreign languages, and, on the other hand, the organization of educational activities that would maximize the extrinsic motivational potential of the student motivation with the help of the learner-centered approach to learning a foreign language. The presence of appropriate motives allows us to adjust skillfully the process of motivation and manage it, knowing the reasons for students' motivational crisis and ways to increase motivation, to outline the cognitive activity of young people, the desire for self-improvement, desire to master knowledge, skills, etc., using attitudes and actions that influence students' motivational sphere.

The general tendencies and differences of learner-centered motivation of students to study a foreign language are analyzed. It is proved that the learner-centered motivation of students is characterized by the relationship with the important life orientations and the socio-psychological attitudes of the individual.

Key words: motivation, extrinsic and intrinsic motives in education, learner-centered approach, learning a foreign language, higher education institutions students.

УДК 378.14: 811.111
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.27>

Єфімова О.М.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Зарівна О.Т.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Жицька С.А.,
старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Химай Н.І.,
старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сучасному етапі фундаментально нові взаємини України з країнами світової спільноти, розширення інтеграційних процесів у міжнародному співробітництві й поступальні соціально-економічні реалії створили сприятливі можливості для вивчення іноземної мови й наповнили навчання

цього предмету новим рівнем. Однією з основних цілей стала підготовка з високою кваліфікацією спеціалістів до готовності й професійної діяльності в демократичному, інноваційно-технічно розвиненому, багатонаціональному суспільстві, які спроможні ефективно спілкуватися, долати психологічні бар'єри в комунікації. Для ефективної між-

культурної комунікації необхідно розвивати культурну освіченість, міжкультурну сприйнятливість і толерантність.

Важливість міжкультурної комунікації – в трансляції творчих ідей миру. Це особливо актуально в умовах пандемії, коли відбувається переоцінка цінностей та істинно значущі речі залишаються незмінними, а цінність міжнародних зв'язків тільки збільшується. Викладачі й студенти цінують можливість отримати унікальний професійний досвід через участь у проєктах міжнародного рівня, через комунікацію з колегами з різних країн і сфер діяльності, зануритись у різноманіття культур світу й розширити межі свого кругозору [1, с. 344].

Через різні об'єктивні причини й у різні періоди часу потреби в іноземній мові були різними. На такому етапі розвитку суспільства іноземна мова покликана вирішувати проблеми, корельовані з прискоренням науково-технічного й соціально-економічного прогресу, а також органічно пов'язана передумова для повноцінного становлення сучасного фахівця, а отже, важливість знання іноземних мов закономірно зростає. Тому й актуальний пошук шляхів формування навчальної мотивації за особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови студентами закладів вищої освіти (далі – ЗВО) через організацію їх мотиваційної сфери, шляхів формування не тільки розумовими діями, але й мотивами набутих знань у процесі вивчення іноземної мови.

Вивчення іноземної мови здійснюється на основі ситуацій, що розглядаються на рівні системи взаємовідносин. Ситуація своєю чергою визначається як інтегративна динамічна система соціально-статусних, рольових, діяльнісних і моральних взаємин суб'єктів комунікації. Вона постає універсальною формою функціонування процесу навчання, тобто є способом організації мовленнєвих засобів, а також мотивації мовленнєвої діяльності [2, с. 316].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Смилова зумовленість професійного самовизначення підводить до проблеми мотивів, які спонукають особистість до цілеспрямованої діяльності. Саме тому, виділяючи різні структурні компоненти психологічної готовності випускників вишу до своєї професії, спостерігається тенденція до зростання уваги дослідників до питання виділити її мотиваційний компонент, і не випадково останнім часом тема залишається й досі не простим питанням для обговорення не тільки про психологічну готовність студентів, а й про мотивації за особистісно орієнтованого підходу, міркування про шляхи її формування в майбутніх фахівців на етапі професійного навчання, підвищення ефективності навчальної діяльності на всіх рівнях освіти, що докорінно змінює статус іноземної мови як навчального предмета. Важливим структурним компонентом про-

фесійної компетентності постає комунікативна компетентність, яка є якісною характеристикою особистості фахівця та охоплює сукупність науково-теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері здійснення професійної комунікації, досвід здійснення професійної взаємодії, стійку мотивацію професійного спілкування [3, с. 97].

Проблема мотивації актуальна й широко обговорюється в наукових колах, цією проблемою у своїх працях займалися всесвітньо відомі вчені С.Л. Рубінштейн, Л.І. Божович, Є.П. Ільїн, С.Б. Каверін, О.Г. Ковальов, Г.С. Костюк, Л.В. Куліков, А.Н. Леонтьєв, В.С. Мерлін, А.К. Маркова, І.О. Синиця, Б.А. Сосновський та інші й зарубіжні науковці Д. Аткинсон, Р. Джін, Г. Келлі, Т. Кроул, Д. Макклелланд, Р. Мей, К. Роджерс, Ю. Роттер, Г. Хекхаузен та інші дослідники.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування навчальної мотивації особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови студентами ЗВО досить складна й неоднозначна, її понятійно-категоріальне підґрунтя закладене дослідницькими напрямками в галузі психології, педагогіки, лінгвістики й інших. Проте шлях подальшого дослідження у формуванні навчальної мотивації до вивчення іноземної мови студентами стає більш актуальним, студенти в певній послідовності позбуваються стимулу до навчальної діяльності, а це є не тільки вагомим механізмом у вдосконаленні за особистісно орієнтованого підходу професійного рівня майбутніх фахівців, а й прагнення сприяти виникненню підвищенню рівня їхнього емоційного інтелекту особистості й інтелектуального розвитку, які мають певні особливості й потребують більш детального опису й дослідження.

Метою статті є аналіз процесів формування та розвитку навчальної мотивації за особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови студентами закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У ході нашого дослідження та з особистого досвіду педагогічної діяльності нами було помічено, що більшість студентів займають у навчальному процесі пасивну роль, і тому втрачають інтерес до вивчення іноземної мови, що негативно відбивається на якості освіти. Тому знання студентів із предмету не завжди глибокі, пізнавальний інтерес і мотивація досить низькі.

Німецький педагог А. Дістервег доречно зауважив: «Розум дитини не можна наповнити знаннями, він сам повинен схопити й засвоїти їх». Отже, студент включається в будь-яку діяльність, коли це потрібно саме йому, коли в нього є певний мотив для її виконання. Мотивація – це спонукання до дії, тому важливо, що б кожен студент вийшов із діяльності зі сприятливим особистим досвідом, що б в кінці заняття виникла позитивна самооцінка

на подальше навчання, тобто позитивна мотиваційна перспектива. Для цього важливо посилити оціночну діяльність самих студентів, поєднуючи її з розгорнутою оцінкою викладача.

У дидактиці вищої школи виділяється така сукупність принципів навчання:

- 1) соціальна зумовленість і науковість у навчанні;
- 2) практична спрямованість;
- 3) цілеспрямованість, систематичність і послідовність;
- 4) навчання на високому рівні вимог;
- 5) наочність;
- 6) активність і самостійність;
- 7) міцність оволодіння знаннями, навичками й уміннями;
- 8) диференційований та індивідуальний підходи до навчання;
- 9) єдність навчання та виховання.

Іноземна мова – аналогічно рідній – виконує важливі функції в житті людини й суспільства: спілкування та пізнання. Істотна відмінність міститься в тому, що іноземна мова служить засобом не тільки міжособистісного, а й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування [4, с. 45].

У минулому, коли вступ до закладів вищої освіти був під силу тільки найбільш успішним і замотивованим абітурієнтам, у докладному вивченні мотивації навчання студентів не було необхідності. Натепер, коли абітурієнти мають можливість подавати документи в п'ять різних вузів на абсолютно різні спеціальності, вступ на найменш бажану спеціальність через можливість безкоштовного навчання не рідкість. У результаті виникає проблема низької вмотивованості тих, хто навчається.

Відповідно до змін до ст. 44 Закону України «Про вищу освіту», прийнятим 18 грудня 2019 року (набрали чинності 16 січня 2020 року), університети отримали право брати на навчання з урахуванням балів за мотиваційний лист. Порядок подання та критерії оцінювання мотиваційних листів визначаються правилами прийому закладу освіти. Кожен мотиваційний лист – це окрема й особлива історія кожного вступника, в якій переплітаються його минуле й сьогодення, досягнення й невдачі, яка відбиває його мрії, прагнення, мотиви й очікування. Для викладачів університету, які читатимуть цей лист, – це можливість оцінити вступника не лише як особу, яка успішно склала зовнішнє незалежне оцінювання з необхідних для вступу предметів і має відповідні сертифікати, але й побачити його як неповторну, унікальну й добре вмотивовану до навчання особистість [5].

Приймаючи рішення про свою майбутню професійну діяльність, студенти насамперед визначають для себе сенс подальшого професійного самовизначення: відповідають на питання, заради яких значущих цілей слід розвиватися в професії

та наскільки їх спеціальність сприяє досягненню конкретних результатів, пов'язаних із цими цілями. Тому, на нашу думку, мотиваційна готовність студента не тільки впливає на їхнє ставлення до обраної спеціальності, а й спрямовує на вивчення її змісту.

Особливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях займає проблема навчальної мотивації, що визначається як окремий вид мотивації, включений у навчальну діяльність [6, с. 100]. Отже, до мотивів такої діяльності ми можемо відносити всі фактори, що зумовлюють прояви навчально-пізнавальної активності (потреби, цілі, установки, почуття обов'язку) [7, с. 113]. Інша думка свідчить про те, що під мотивом освітньої діяльності розуміють спрямованість учня на окремі аспекти навчальної роботи, пов'язану з внутрішнім до неї ставленням [6, с. 100].

Навчальна мотивація до вивчення іноземної мови в тому, що в процесі навчання з її втілення студент засвоює знання та формується як особистість, а також вона може надати йому самостійність і передумову розвитку високого рівня професійної іншомовної діяльності. Унаслідок чого традиційні підходи до вивчення іноземної мови змінюються до особистісно орієнтованих. Особистісно орієнтований підхід – це навчання, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості відповідно до її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та предмета діяльності [8].

За особистісно орієнтованого підходу до освіти враховуються потреби, можливості й здібності студентів, які разом із викладачами виступають як активний суб'єкт діяльності, що й приводить до досягнення поставлених цілей. Особистісно орієнтований підхід передбачає гнучкість у визначенні цілей, урахування особистісних інтересів студентів, їх індивідуальні особливості, що приводить до більшої результативності навчання [9, с. 105].

Таким чином, проблема мотивації – це проблема перетворення об'єкта навчання в суб'єкта навчальної діяльності. Якщо не працювати над мотивацією, то мотиви можуть втратити результативність. На нашу думку, для успішного вивчення іноземної мови мотиваційний критерій за особистісно орієнтованого підходу є одним із вирішальних. Він містить такі показники іншомовних здібностей: мотивацію досягнення успіху, мотивацію уникнення невдачі, спрямованість на досягнення успіху у вивченні мови, спрямованість на роботу над мовою та зацікавленість у вивченні іноземної мови. Усі види мотивації, які мають важливе значення для вивчення іноземної мови, створюють так звану навчальну мотивацію. Вона визначається низкою специфічних чинників: особливостями особи, яка вивчає іноземну мову, особливостями викладача та його ставленням до своєї діяльності, організацією педагогічного процесу, а також специфікою іноземної мови як навчальної дисципліни [10, с. 242].

У вітчизняних і зарубіжних теоріях розглядають мотивацію до навчального процесу під видами спрямованості, розмежовуючи на два види: зовнішні й внутрішні мотиви в навчанні. Л.І. Божович виділяє дві спрямованості навчальної мотивації: внутрішню та зовнішню. Внутрішні (щодо навчальної діяльності) мотиви безпосередньо пов'язані з навчанням, а зовнішні – із спілкуванням і бажанням зайняти своє місце в суспільстві. К. Роджерс визначав два типи навчання: безглузде й осмислене. У першому випадку вчитися людину змушує оточення, у другому – його внутрішнє бажання [11]. Е. Дісі й Р. Райан також виділяють внутрішню та зовнішню мотивацію. Однак, якщо у вітчизняній традиції внутрішня мотивація розділяється на окремі мотиви або групи мотивів, то в Е. Дісі й Р. Райана внутрішня мотивація – це єдиний конструкт, який заснований на застосуванні інтересів людини й пошуку задач оптимального рівня складності [12].

Тому ми можемо стверджувати, що одним із головних умов успішного навчання є мотивація навчання. Для того, щоб вправно організувати процес мотивації до вивчення іноземної мови й керувати ним, доцільно на занятті з іноземної мови провести анкетування серед студентів, завдяки якому викладач визначить важливі для студента мотиви навчання. За допомогою опитувальника можна оцінити внутрішні й зовнішні мотиви до вивчення іноземної мови, а також цікавим може виявитися результат, якщо самі студенти сформулюють окрім запропонованих ще свої внутрішні й зовнішні чинники стимулювання мотивів до вивчення іноземної мови. Виявлення цих чинників може стати корисним інструментом, що дозволить розробити заходи, які сприятимуть підтримці успішної практики щодо формування мотивації за особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови у ЗВО.

Успішність навчальної діяльності, якість освіти врешті-решт залежить від внутрішньої мотивації студентів. Внутрішня мотивація характеризується інтересом до процесу навчання та його результату, прагнення розвивати будь-які вміння та навички, самостійно вирішувати поставлені перед собою завдання.

Під час оцінки значущості причин, що спонукають студентів перших років навчання, вивчати іноземну мову у ЗВО, виявлено, що більшість опитаних основне значення надають вивченню іноземної мови з тим, щоб не мати заборгованостей із цієї дисципліни й бути допущеним до складання форми контролю – заліку. Це свідчить про вузькість уявлень студентів першого курсу навчання. Студенти не проявляють активності до вивчення іноземної мови, рідко виходять за межі заданих викладачем завдань для самостійного опрацювання.

Проте студенти старших курсів, а це особистості, що вже активно формують свої аналітичні

здібності й критичне мислення, виявляють стійкий інтерес до занять з іноземної мови, мають велике бажання бачити практичне застосування набутих професійних знань і навичок. Тому ми вважаємо, що заняття з іноземної мови повинно бути насамперед зоною психологічного комфорту й приносити студентам задоволення від самої діяльності. У студентів не повинно з'являтися відчуття страху предмета. Необхідно хвалити студентів, підтримувати їх, допомагати їм. Сприятливий мікроклімат на занятті є також мотивацією для студентів.

Висновки. Вивчивши проблему мотивації за особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови студентами ЗВО, проаналізувавши результати дослідження студентів і дій викладача, ми зазначаємо, що можливо скласти план корекційної роботи із створення мотиваційної сфери студентів. Впровадити зацікавленість до іноземної мови означає досягти в майбутньому високого рівня здатності до навчання студентів і гарних показників якості знань, тобто досягнути основної мети навчання, поглибити знання про зміни навчальної мотивації в процесі навчання у виші.

Натепер складно уявити підготовку до занять, їх проведення без використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Водночас застосування інформаційних технологій змушує переглядати не тільки планування, але й зміст навчального предмета. Також змінюється і роль студентів. Завдання студентів зводиться до постійного самостійного пошуку, узагальнення та систематизації досліджуваного матеріалу, оскільки сучасні інформаційні системи забезпечують доступ до великого обсягу знань. І для того, щоб «не пройти повз» у такому потоці інформації, студенту потрібна допомога викладача, який володіє сучасними педагогічними технологіями.

Таким чином, продовження вивчення тематики може стати досить актуальним для вивчення таких факторів у подальших дослідженнях, що дозволить розробити заходи, які сприяють підтримці оптимальної для ефективного навчання мотивації до вивчення іноземної мови студентами закладів вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єфімова О.М., Жицька С.А., Химай Н.І., Браєвська А.І. Міжкультурна комунікація в умовах глобалізаційних процесів у розвитку сучасного світу. *InterConf*. 2021. № 42. Р. 343–348. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2021.031>.
2. Finegan E., Besnier N. *Language: its structure and use*. San Diego – London : Harcourt Brace Jovanovich, 1989. 546 p.
3. Єфімова О.М. Формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів під час оволодіння фахом у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія

«Філологія. Педагогіка» : Збірник наукових праць. Київ, 2013. № 1. С. 95–105.

4. Crystal D. English as a global language. Cambridge, New York : Cambridge University Press, 2003. 212 p.

5. Як написати ефективний мотиваційний лист? 2021. *Освіта.ua* : вебсайт. URL: <https://osvita.ua/consultations/74817/>.

6. Маркова А.К., Орлов А.Б., Фридман Л.М. Мотивация учения и ее воспитание у школьников : монография. Москва : «Ибис», 2014. 164 с.

7. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 512 с.

8. Козьмина Н.А., Гуреева Л.В. Реализации личностно-ориентированного подхода в обучении иностранному языку в неязыковом вузе. *Актуальные вопросы современной педагогики* : материалы III междунар. науч. конф. Уфа, 2013. С. 158–160.

9. Єфімова О.М., Жицька С.А Коучинг як складова особистісно орієнтованого навчання у професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів. *Журнал Науковий огляд*. 2017. № 4 (36). С. 103–112.

10. Настенко С.М. Мотиви як чинник успішного формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби. *Підготовка військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: стан, проблемні питання та перспективи вдосконалення* : матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. С. 241–243.

11. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учитися. Москва : Смысл, 2002. 527 с.

12. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York : Plenum, 1985. 372 p.